

LUNDS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR PSYKOLOGI

Perspektivtagandets betydelse för barns känslor och tankar i empativäckande situationer

Kristina Svensson

Projektarbete ht 2009

Handledare: Hans Bengtsson

Abstract

Studiens syfte är att undersöka sambandet mellan barns förmåga till perspektivtagande och deras kognitiva respons på jämlikars affektiva upplevelser. 90 stycken andraklassare respektive 119 stycken fjärdeklassare deltog i studien. Svarefrekvensen var 83 %. The Interpersonal Negotiating Strategies Interview (Schultz et al., 1989) användes för att mäta deltagarnas förmåga att särskilja och koordinera sociala perspektiv. För att undersöka deltagarnas spontana kognitiva respons på jämlikars affektiva upplevelser användes Cognitive Appraisal Interview (CAI, Bengtsson, 2003). Studien visade att deltagarnas förmåga till perspektivtagande korrelerade med deras benägenhet att moderera ett stimulus emotionella inverkan. Vidare korrelerade perspektivtagande med en ökad medvetenhet om potentiella hot mot behov av trygghet och välbefinnande samt med den styrka varigenom hotet vidmakthölls. Undersökningen visade inget samband mellan perspektivtagande och individuell tillfredsställelse i en affektiv situation. Perspektivtagande uppvisade heller inget samband med deltagarnas benägenhet att slå ifrån sig känsloladdad information eller mentalt utplåna den känslomässiga företeelsen. Undersökningen visar på behov av ytterligare studier kring perspektivtagandets betydelse för balansen mellan barns spontana reaktion och deras empatiska förmåga i en affektiv situation.

Nyckelord: Empati, empatisk utveckling, perspektivtagande, interaktion, decentrering, emotion, barn

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
<i>Empatins komplexitet</i>	4
<i>Empathic accuracy</i>	4
<i>Forskning inom empatisk utveckling</i>	5
<i>Empatins betydelse för social interaktion</i>	5
<i>Perspektivtagande – ett verktyg för interaktion</i>	6
<i>Theory of Mind</i>	6
<i>Utveckling av förmågan att kontrollera egna känslor och tankar</i>	7
<i>Tre bias som har potential att påverka barns tankar och känslor i en social situation</i>	8
<i>Projektarbetets syfte</i>	10
<i>Projektarbetets hypoteser</i>	10
Metod	11
<i>Deltagare</i>	11
<i>Instrument</i>	11
Resultat.....	15
Diskussion	16
<i>Diskussion av projektarbetets hypoteser</i>	16
Diskussion av hypotes 1	16
Diskussion av hypotes 2	17
Diskussion av hypotes 3	18
Diskussion av hypotes 4	19
<i>Sammanfattning</i>	19
Referenser.....	21

Inledning

Parallellt med att vi redan under barndomen utvecklar en förmåga till perspektivtagande utvecklar vi också förmåga att visa förståelse och sympati för individer som befinner sig i någon form av en känslomässig situation. Vår förmåga till perspektivtagande medför att vi kan identifiera oss med andra individers känslor och behov i en social situation, varför vår förmåga till perspektivtagande antas vara avgörande för att vår möjlighet att urskilja andra individers behov men också avgörande för att vi ska kunna reagera på ett sätt som motsvarar den andre individens situation och erbjuda adekvat hjälp (Eisenberg et al., 2006). Med utgångspunkt i ett utvecklingsperspektiv, antas yngre barns förmåga till perspektivtagande vara avgörande för att de skall kunna uppvisa empatisk förståelse gentemot en annan individ (Eisenberg, et al., 2006). Barns utveckling av perspektivtagande är avgörande för deras förmåga att bilda sig en korrekt uppfattning om andra individers emotionella reaktioner i en social situation (Hoffman, 2000).

Empatins komplexitet

För att förstå hur barn på ett subjektivt sätt kan påverka sina tankar i empativäckande situationer, måste vi först förstå vad empati innebär. Enligt Hoffman (2000) kan begreppet empati definieras på två sätt. Empati kan vara en kognitiv medvetenhet om en annan individs situation eller mentala tillstånd vilket med andra ord innebär en medveten uppfattning om den andre individens känslor, tankar, perceptioner och önskningar. Det andra sättet att definiera empati är att utgå från dess betydelse av en affektiv respons som för individen representerar den andra individens känslomässiga tillstånd.

Samtidigt understryker Hoffman (2000) att empati är ett komplext begrepp vilket bäst kan beskrivas som sådana mentala processer som hos den observerande individen uppväcker sådana känslor som bättre överensstämmer med den andre individens situation än är kongruenta med den situation som observatören själv befinner sig i.

Empathic accuracy

Vidare lyfter Hoffman (2000) fram begreppet "empathic accuracy" (sidan 30) som enligt honom kan beskrivas som en korrekt kognitiv bedömning hos observatören av den andre individens känslor. Med andra ord kan empathic accuracy enligt honom sägas innebära en medvetenhet hos observatören om sådana omständigheter i individens förflutna som är av relevans i situationen men inbegriper också en medvetenhet om individens framtid. Empathic accuracy handlar därför primärt om en medvetenhet hos observatören om den andra individens gene-

rella livsbetingelser som enligt Hoffman (2000) på ett betydelsefullt sätt bidrar till att observatören påverkas empatiskt av den andre individen.

Forskning inom empatisk utveckling

Inom forskning som berör empatisk utveckling har man liksom Hoffman (2000) primärt uppehållit sig vid föreställningen att empati både inbegriper en affektiv och en kognitiv komponent som framför allt skall tolkas som en affektiv respons vilken är samstämmig med den andra personens emotioner och/eller den situation vari personen befinner sig (Bengtsson, 2003).

Den ovan nämnda samstämmigheten för empati förkastar emellertid Martinovski och Mao (2009). De menar att empati i första hand skall tolkas som en emotion som är relaterad till såväl varje individs tanke- och kunskapsliv som till hennes viljeliv som enligt dem inte nödvändigtvis behöver vara identisk med en annan individs emotion.

Vidare menar Martinovski och Mao (2009) att empatisk förmåga är en förutsättning för att individen ska kunna utvecklas kognitivt och emotionellt, vilket Roberts och Strayer (1996) motsätter sig genom att argumentera för motsatsen. Enligt dem är det i första hand individers förmåga att förstå andra individer liksom vara medveten om sitt eget emotionella tillstånd som utgör bidragande faktorer för utvecklingen av en empatisk förmåga.

Enligt Barrett (1995) och Denham (1986) uppvisar barn redan under förskoleåldern socialt betingade emotioner som förutsätter att barnet har utvecklat en medveten uppfattning om sig själv och andra vilken enligt dem inbegriper empatisk förmåga.

Empatins betydelse för social interaktion

I sin studie i emotioners betydelse för interaktion mellan individer visar Martinovski och Mao (2009) att förutsättningen för att en individ ska kunna utveckla en förmåga att visa empati gentemot en annan individ ligger i att individen måste vara beredd på att såväl egna övertygelser som egna emotionella och fysiska tillstånd som individen själv upplever i situationen inte nödvändigtvis behöver vara överensstämmande med den andra individens. Vidare menar de att empati såväl kan ta sig olika uttryck som verka och fungera på olika sätt. Empati kan enligt dem både ges, framkallas, upplevas och erfaras men också förkastas och avvisas. Dessa olika uttryck för empati betecknar vart och ett enligt dem ett specifikt karakteristikum för en social situation där någon form av interaktion äger rum.

Perspektivtagande – ett verktyg för interaktion

Ett specifikt karakteristikum för empatisk förmåga i en social situation är enligt Eisenberg (Eisenberg et al., 2006) perspektivtagande. Perspektivtagande kan enligt Eisenberg (Eisenberg et al., 2006) definieras som en individuell förmåga att identifiera sig med, förstå och sympatisera med en annan individs behov eller känslor av personligt obehag. Med andra ord kan perspektivtagande enligt henne beskrivas som en förmåga att på ett medvetet sätt fokusera vid en annan individs behov eller känslor då denna uppmärksamhet resulterar i att individen får kännedom om en annan individs känslotillstånd. Perspektivtagande inbegriper därför en avsiktlig fokusering vid en annan individs behov eller känslor vars förutsättning är att individen främst söker få kännedom om en annan individs subjektiva känslotillstånd.

Genom utvecklingen av förmågan till perspektivtagande har individen potential att urskilja en annan individs behov men också förmåga att kunna hjälpa individen på ett meningsfullt sätt (Eisenberg et al., 2006). Också Holm (2005) lyfter fram betydelsen av perspektivtagande som ett viktigt hjälpmedel i en individs interaktion med en annan individ, då perspektivtagande enligt henne hjälper observatören att på ett medvetet sätt försöka förstå en annan individ genom att föreställa sig dennes perspektiv eller genom att sätta sig in i personens situation. Det faktum att perspektivtagande kan liknas vid ett viktigt hjälpmedel visar också enligt Holm (2005) termens innebörd av en avancerad kognitiv process.

Denna beskrivning lyfter också Selman (1980) fram, men utvecklar dess innebörd av en kognitiv process ytterligare genom att beskriva förmågan till perspektivtagande i termer av en utvecklingsprocess som tar sin början redan under individens tidiga barndom och försätter sedan att utvecklas genom adolescensen. Vidare menar han att perspektivtagande också leder till en förmåga hos individen att såväl särskilja som integrera olika perspektiv på sociala situationer.

Theory of Mind

Ett viktigt begrepp som berör utvecklingen av förmågan att varsebli och resonera kring såväl egna som andra individers emotionella tillstånd är Theory of Mind. För att en individ såväl ska kunna inta och bilda sig en förståelse av en annan persons perspektiv och sätta sig in i dennes känslor och tankar i en social situation, krävs en vetskap om att andra individer liksom individen själv har ett själsliv med egna känslor, önskningar, motiv, uppfattningar, minnen och tankar (Holm, 2005).

Yeates och Selman (1989) studerar betydelsen av Theory of Mind med utgångspunkt i ett utvecklingsperspektiv. De menar att barns förmåga att uppmärksamma andra individer ut-

vecklas parallellt med deras förmåga att utveckla relationer. Förmågan att varsebli och uppmärksamma andra individer är enligt dem en förutsättning för att barn skall kunna utveckla en god förmåga till perspektivtagande. Med andra ord utvecklas perspektivtagande enligt dem som en parallell utvecklingsprocess.

En viktig del i individens förmåga att kunna inta en annan persons perspektiv och därigenom bilda sig en uppfattning om dennes känslor och tankar i situationen inbegriper individens förmåga att mentalt försätta sig i den andres ställe och därvid differentiera mellan den egna positionen och den andres. Därigenom har individen också möjlighet att förhindra att egna synvinklar och känslor tränger sig på och stör de slutsatser man drar om den andre (Holm, 2005). Vidare innebär denna förmåga att decentrera enligt Holm (2005) att individen också har potential att på en och samma gång beakta fler än enbart en aspekt av en händelse.

För att lyfta fram innebörden av perspektivtagande som en utvecklingsmässig faktor, utvecklade Selman (1989) ett särskilt paradigm som framför allt betonade att barns förmåga att koordinera olika perspektiv i en social situation handlar om en utvecklingsspiral som består av fyra i förhållande till varandra hierarkiska nivåer. Ju mer barnets förmåga till perspektivtagande utvecklas, desto mer avancerad blir sig barnets förmåga att samordna sociala perspektiv (Yeates & Selman, 1989). Därtill antog han också att barns förmåga till perspektivtagande påverkar det sätt de definierar och tolkar en social situation men kan också beskrivas som ett hjälpmedel för barnet att på ett flexibelt och adaptivt sätt modulera sina egna emotioner i en social situation (Yeates & Selman, 1989).

De barn som har utvecklat en god förmåga till perspektivtagande uppvisar också generellt ett mer välutvecklat prosocialt beteende, i synnerhet vid sådana tillfällen då deras olika förmågor till perspektivtagande är av betydande relevans för huruvida de kan lösa en social situation på ett tillfredsställande sätt (Eisenberg, et al., 2006). Ett moget och kompetent gensvar inbegriper barnets förmåga att ta till sig och koordinera olika multipla perspektiv i en viss situation utan att på något sätt förvanska eller misstolka dessa (Bengtsson, 2003).

Utveckling av förmågan att kontrollera egna känslor och tankar

Då barnet är omkring tre år gammalt, befinner sig barnet vid den lägsta utvecklingsnivån för perspektivtagande. Vid denna nivå kan barnet observera och känna igen känslor och tankar, men har samtidigt ingen möjlighet att på ett oberoende sätt reflektera kring känslor varför barnet vid denna nivå inte heller har utvecklat en medveten kontroll över sina känslor (Yeates & Selman, 1989). Vid denna nivå befinner barnet fram till då barnet är omkring sex år gammalt, men vid ungefär fem års ålder börjar barnet utveckla en ytterst rudimentär förståelse av

att känslor kan kontrolleras och bytas ut då barnet handlar och agerar utifrån externa händelser eller utifrån personer som av barnet upplevs vara orsaken till den uppkomna situationen. Samtidigt finns det ännu inte någon klart utvecklad insikt hos barnet att känslor kan regleras på ett mentalt sätt (Yeates & Selman, 1989). Barnet uppehåller sig vid denna nivå fram till omkring nio års ålder, men då barnet är omkring sju år gammalt, framskrider utvecklingen ytterligare.

Nu utvecklar barnet en förmåga att bli varse motstridiga intressen inom sig själv eller mellan två individer i en bestämd kontext. Barnet är nu på väg att utveckla en förmåga att kunna moderera sina känslor genom att betrakta olika omständigheter utifrån ett valt perspektiv. Vid denna nivå utvecklar också barnet en förmåga att på ett medvetet sätt modulera sina egna känslor genom att använda sig av olika mentala strategier som till exempel perspektivtagande för att avsiktligt förstärka sina empatiska känslor gentemot en annan individ. Vid denna nivå uppehåller sig barnet fram till då barnet är omkring tolv år gammalt samtidigt som barnet vid ungefär tio års ålder är på väg in i den sista och avslutande fasen för utvecklingen av förmåga till perspektivtagande. Vid denna avslutande fas utvecklar barnet förmåga att analysera och tolka en given situation, vilken leder till att barnet både kan förstå men också medvetet modulera sin emotion genom att prioritera de känslor som barnet antingen erfar inom sig själv eller som barnet erfar mellan sig själv och en annan individ.

Också Eisenberg och Fabes (1992) lyfter fram betydelsen av att kunna kontrollera egna känslor och tankar för empatisk förståelse. Enligt dem måste det finnas en jämvikt mellan den grad av lätrarördhet som finns som en naturlig del i varje enskilt barns emotionella natur och barnets förmåga till emotionsreglering då de upplever eller erfar empati. Vidare menar de att en hög grad av lätrarördhet har potential att både främja barnets känslor av empati gentemot en annan individ men kan också framkalla känslor hos barnet av personligt obehag. Balansen mellan dessa två olika typer av reaktioner avgörs genom barnets förmåga till emotionsreglering, det vill säga förmåga att hantera sina egna subjektiva känslor. Genom detta resonemang antas empatisk förmåga enligt Eisenberg och Fabes (1992) vara förbunden med barnets förmåga till optimal anpassning, medan känslor av personligt obehag enligt dem snarare är sammankopplade med en benägenhet hos barnet till emotionell överaktivering.

Tre bias som har potential att påverka barns tankar och känslor i en social situation

Barns kognitiva bearbetning av information i en social situation är enligt Bengtsson (2003) förbunden med deras spontana känslor i denna och antas enligt honom därför kunna påverka barnets empatiska förståelse.

I en studie från 2003 i vilken han undersöker barns tankar kring andra barns positiva och negativa erfarenheter kunde han visa att dessa är subjektivt färgade. Enligt honom finns det tre olika tendenser bland barn att i sin kognitiva bearbetning subjektivt färga sina upplevelser och erfarenheter som de erfar i en social situation.

Barn kan subjektivt färga såväl positiva som negativa erfarenheter och upplevelser av en social situation genom att öka sin uppmärksamhet för potentiella hot mot antingen den egna personen eller mot den andre. Vidare kan denna tendens också uppkomma då barn i sin kognitiva bearbetning av en situation tenderar att fokusera vid sådana tankar som istället främjar deras egna hedonistiska strävanden. Tendenser till sådana egoistiska hänsynstaganden och beaktanden avslöjar huruvida barnet i första hand på egen bekostnad väljer att bistå den andre individen eller huruvida barnet först och främst tar hänsyn till sina egna behov i situationen och därför bortprioriterar den andres behov i situationen (Bengtsson, 2003). Slutligen kan denna benägenhet också uppkomma då barn i sin bearbetning av situationen uppehåller sig vid tankar som på ett radikalt sätt reducerar den emotionella betydelsen av ett visst stimulus i den sociala situationen (Bengtsson, 2003).

Vidare visar studien på två i förhållande till varandra olika kategorier för deaktiverande processer, dismissal samt cognitive restructuring vilka också visade sig vara av betydelse för barns tankar och känslor i empativäckande situationer. Medan dismissal är en bearbetningsprocess som framför allt uttrycker tankar som innebär att barnet slår ifrån sig den känsloladdade informationen eller mentalt utplånar den känslomässiga företeelsen, är cognitive restructuring en mer adaptiv informationshanteringsstrategi som uttrycker tankar som innebär att barnet antingen modererar något känslomässigt betydelsefullt eller gör detta lättare att till sig genom att barnet på något sätt relativiserar situationens innebörd. Cognitive restructuring upprätthåller i första hand barnets förmåga till empathic arousal och empatiskt engagemang vid en moderat nivå (Bengtsson, 2003).

Vid sidan av barnets förmåga till cognitive restructuring antar Bengtsson (2003) också att barns förmåga att på ett behärskat sätt resonera kring potentiella hot utan att överdriva dessa är en indikator på deras förmåga till emotionsreglering. Graden av emotionsreglering bidrar till att barn såväl har potential att sätta sig in i en annan individs situation vilken därmed antas vara betydelsefull för deras förmåga att också visa empatisk medvetenhet gentemot en annan individ (Bengtsson & Persson, 2007). Förmåga till cognitive restructuring och emotionsreglering återspeglar barns förmåga att utveckla en god balans mellan sådana reflektioner som ökar graden av personligt obehag och å andra sidan sådana reflektioner som *istället* bidrar till empatisk medvetenhet i en social situation (Bengtsson & Persson, 2007).

Projektarbetets syfte

Perspektivtagande är ett viktigt verktyg för individers förmåga att hantera (fundera på kontrollera) sådana tankar och känslor som individer kan erfara i empativäckande situationer under vilka man befinner sig i någon form av interaktion med en annan individ. Perspektivtagande sörjer både för individers förmåga att kunna uppmärksamma en annan individs känslotillstånd eller behov men är också en betydande faktor för individers förmåga att själv kunna kontrollera egna känslor och tankar i en social situation i vilken en interaktion äger rum. Med andra ord kan perspektivtagande beskrivas som en mental strategi som har potential att påverka såväl individers tankar som känslor i empativäckande situationer. Därigenom kan perspektivtagande sägas vara ett viktigt redskap för individers förmåga att uppnå balans mellan å ena sidan känslor av personligt obehag och å andra sidan känslor av empatisk medvetenhet gentemot en annan individ i en affektiv situation.

Syftet med föreliggande projektarbete är att undersöka sambandet mellan barns förmåga till perspektivtagande och deras kognitiva respons på jämlikars affektiva upplevelser.

Projektarbetets hypoteser

1. Barns förmåga till perspektivtagande antas korrelera med deras benägenhet att i empativäckande situationer formulera sådana tankar som antingen innebär att något känslomässigt betydelsefullt modereras genom att de reducerar eller relativiserar innebörden i situationen.
2. Barns förmåga till perspektivtagande antas också korrelera med deras benägenhet att subjektivt förstärka situationens innebörd genom att öka medvetenheten om potentiella hot mot antingen den egna personens eller mot den andre individens grundläggande behov av trygghet och välbefinnande.
3. Projektarbetets tredje hypotes är att perspektivtagande antas korrelera med den styrka varigenom de är medvetna om potentiella hot mot grundläggande behov av trygghet och välbefinnande.
4. Projektarbetets fjärde och avslutande hypotes är att barns förmåga till perspektivtagande inte antas korrelera med deras benägenhet att i en social situation formulera tankar som avslöjar ett intresse att i första hand vilja främja egna hedonistiska intressen.

Metod

Deltagare

Stickprovet i Bengtssons och Arvidssons (2009) studie bestod av dels 90 stycken barn som gick i andra klass (48 pojkar och 42 flickor, medelåldern var 8.85 år, $SD = 0.33$) samt av dels 119 stycken fjärdeklassare (63 pojkar och 56 flickor, medelåldern var 10.81, $SD = 0.30$). Samtliga av studiens deltagare kom från tre socioekonomiskt blandade skolor i södra Sverige, en skola var belägen i landets tredje största stad och de två andra i små samhällen i trakten kring staden. Samliga andra- och fjärdeklassare vid de tre skolorna inbjöds att delta varav 83 % av dessa ställde upp i undersökningen.

Instrument

The Interpersonal Negotiating Strategies Interview (Schultz et al., 1989) användes för att mäta barns förmåga att särskilja och koordinera sociala perspektiv. Intervjumanualen består av 12 stycken kortfattade skildringar eller dilemman vilka framställer situationer där det förekommer interpersonell konflikt under varierande omständigheter i förhållanden och bekantskaper mellan huvudpersonerna. I föreliggande studie valdes två av dessa tolv dilemman ut där det första innefattade ett barns interaktion med en obekant jämlike medan den andra situationen skildrade en interaktion mellan ett barn och en bekant jämlike till barnet. De båda skildringarna lästes upp högt för varje enskild deltagare och åtföljdes av standardiserade frågor (och ibland följdfrågor som gav möjlighet för barnet att förtydliga sitt svar) eftersom man var intresserad av att bedöma deltagarnas utvecklingsnivå vad gäller förmåga till perspektivtagande vid fyra informationshanteringssteg: Problemdefiniering, generering av alternativa lösningsstrategier, utväljandet och implementeringen av en specifik lösningsstrategi samt utvärdering av resultatet. Barnen intervjuades individuellt i ett tyst rum på den skola man tillhörde. Intervjuerna varade i omkring 15 minuter. Varje intervju spelades in på band för att senare skrivas ned ordagrant. Varje intervju utgjorde en del av en större samling test och andra intervjuer. Hela undersökningen tog omkring en timme för varje enskilt barn att slutföra.

För vart och ett av de olika informationshanteringsstegen, poängsattes svaren i enlighet med fyra steg för respektive barns förmåga att koordinera olika perspektiv (det vill säga förmåga till perspektivtagande). Vid den första nivån (Level 0) har individen ingen förmåga att särskilja mellan subjektiva perspektiv eller mellan handling och känsla. Vid nästkommande nivå (Level 1), kan individen särskilja mellan olika perspektiv, men individen har enbart förmåga att skilda dessa på ett unilateralt sätt. Vid nästkommande nivå (Level 2), har individen förmåga till ett självreflekterande perspektivtagande samt förmåga att simultant reflektera

kring olika perspektiv. Vid den fjärde och sista nivån (Level 3) har individen potential att också betrakta transaktionen mellan två parter ur ett tredjepersonperspektiv. I föreliggande studie, poängsatte den första författaren till studien alla intervjuer utan någon vetskap om varje deltagares poängsumma på något annat test. För att fastställa interbedömarreliabiliteten, poängsattes 30 randomiserat utvalda undersökningsprotokoll av båda författarna oberoende av varandra.

För att fastställa studiens reliabilitet ytterligare undersöktes den inre konsistensen följdriktigheten i deltagarnas resonemang. Poängen för vart och ett av de olika informationshanteringsstegen beräknades genomsnittligt för de två dilemmana för att sedan jämföras med dessa ($\alpha = .83$). Varje deltagares individuella poängsumma beräknades också genomsnittligt för varje steg vid de båda situationerna och jämfördes över de olika stegen ($\alpha = .92$). Eftersom det visade sig att det fanns en hög grad av inre konsistens i deltagarnas resonemang, användes genomsnittspoängen för vart och ett av de fyra stegen vid de båda situationerna i undersökningen. Interbedömarreliabiliteten för dessa poäng uppmättes till .89.

För att undersöka barnens spontana kognitiva respons på jämlikars affektiva upplevelser användes Cognitive Appraisal Interview (CAI, Bengtsson, 2003). Precis som namnet antyder, är CAI ett mätinstrument som är utarbetat som en intervjuform varigenom deltagarnas spontana tankar kring tolv stycken hypotetiska scenarier kartläggs. I dessa tolv scenarier får varje deltagare möta andra individers emotionellt laddade upplevelser/erfarenheter. Åtta av dessa tolv scenarier tar sig negativa uttryck i vilka personerna i de olika scenarierna erfar separation, fysisk skada, angrepp eller frustration. I de resterande fyra scenarierna möter individen istället någon form av en emotionellt laddad positiv upplevelse. Förutom vid två av de hypotetiska scenarierna där personen i situationen är deltagarens mamma, matchas personens kön i de olika scenarierna med varje deltagares. Mätinstrumentet inbegriper med andra ord både en pojkversion och en flickversion. I ett första steg, presenterar intervjuaren de olika scenarierna muntligt och frågar sedan barnet "Vad tänker du när du hör (ser) det?" Då barnet har svarat, frågar intervjuaren därpå "Skulle du tänka nåt mer tror du?" Vidare presenteras de olika scenarierna i en fastställd ordningsföljd. Deltagarnas svar spelas in på band för att sedan nedtecknas ordagrant. CAI instrumentet inbegriper tre variabler: Hyperaktivering, deaktivering samt self-enhancement.

Med hjälp av *hyperaktivering* ($\alpha = .77$) (Bengtsson, 2003) undersöktes huruvida varje enskilt barn i sitt resonemang uttrycker en ökad medvetenhet om potentiella hot mot antingen sina egna eller en annan individs grundläggande behov av trygghet och välbefinnande. Även hyperaktivering inbegriper två olika huvudkategorier: Den ena varianten (*other-directed*)

inbegriper att individen framför poängterar hot som enligt individen främst är riktade mot en annan individs välbefinnande. Denna kategori inbegriper också att individen tänker ut nya hot eller ställer sig pessimistisk till den andra individens situation. Den andra huvudkategorin (*self-focused*) inbegriper sådana hot som enligt individen främst är riktade mot individen själv. Vetskap om den andra individens emotionella upplevelser sporrar individens subjektiva intresse för sin egen trygghet och säkerhet men kan också leda fram till att individen plockar fram egna minnen av obehagliga händelser och upplevelser. Båda hyperaktiveringskategorierna har potential att stärka individens empatiska deltagande med en individ som befinner sig i någon form av nödsituation. Skillnaden mellan de båda kategorierna ligger i riktningen för barnets uppmärksamhet. Vid den första kategorin av hyperaktivering fokuserar barnet omedelbart på offret och föreställer sig sådana omständigheter som skulle kunna förstärka offrets nödställdhet. Vid den andra formen av hyperaktivering, formar barnet istället ett samband mellan offrets affektiva känslotillstånd och sitt eget behovssystem.

Med hjälp av variabeln *deaktivering* (Bengtsson & Persson, 2007) studerades barnens benägenhet att reducera ett visst stimulus emotionella signifikans. Vidare delas denna variabel upp i två huvudkategorier där *dismissal* ($\alpha = 0.62$) inbegriper ett tänkande som innebär att individen slår ifrån sig den känsloladdade informationen eller försöker att mentalt slå ifrån sig eller utplåna den känslomässiga företeelsen. Den andra formen av deaktivering, *moderating cognitive restructuring* (*mcr*) ($\alpha = 0.23$) innebär att individen uppehåller sig vid sådana tankar som modererar ett visst stimulus emotionella inverkan. Individen kan i detta sammanhang ge uttryck för acceptans, optimism eller hopp för att kunna klara av ett visst stimulus känslomässiga aspekter.

Vidare undersöktes också barnens benägenhet till *self-enhancement* ($\alpha = .63$) (Bengtsson, 2003) som lyfter fram barnets tendens att formulera sådana tankar som tyder på att barnet i första hand önskar främja personlig njutning och framgång och sin egen individuella tillfredsställelse då barnet ställs inför en social situation. Vid *self-enhancement* bedömer barnet betydelsen av den sociala situationens information i förhållande till egna hedonistiska mål men kan också inbegripa att barnet i första hand tänker ut en handlingsplan som framför allt prioriterar barnets egna behov av hedonistisk njutning och egna nöjen.

Slutligen observerades också den styrka genom vilken barnet framhåller verkliga eller föreställda hot mot sig själv och andra. Denna styrka, vilken sammanfattande benämns *typical level of experienced threat*, återspeglar det dynamiska samspelet mellan sådana kognitiva förmågor som ökar sociala ledtråders emotionella betydelse och sådana förmågor som

minskar den känslomässiga betydelsen av dessa ledtrådar ($\alpha = .73$) (Bengtsson & Persson, 2007).

Resultat

Nedanstående tabell redovisar medelvärden, standardavvikelser och korrelationer för studiens samtliga variabler. I enlighet med korrelationsanalysen, uppvisar ”perspektivtagande” ett signifikant samband med ”moderating cognitive restructuring” ”hyperaktivering” samt med ”typical level of experienced threat”. I enlighet med korrelationsanalysen uppvisar ”perspektivtagande” inget samband med varken ”dismissal” eller med ”self-enhancement”.

Medelvärden, standardavvikelser och korrelationer för studiens variabler

Variabler	M	SD	1	2	3	4	5	6
1. perspektivtagande	10.54	3.58	-					
2. moderating cognitive restructuring	1.13	1.49	.436**	-				
3. dismissal	1.81	1.62	.095	.030	-			
4. hyperaktivering	3.14	2.33	.290**	.390**	.098	-		
5. typical level of experienced threat	1.67	.78	.179**	.132	.098	.550**	-	
6. self-enhancement	1.64	1.59	-.045	.032	.154*	.024	.012	-

Not. N = 208. *p < .05 **p < .01

Diskussion

Diskussion av projektarbetets hypoteser

Diskussion av hypotes 1

I enlighet med studiens resultat visar sig deltagarnas förmåga till perspektivtagande korrelera positivt med deras benägenhet att reflektera på ett sådant sätt som medför att något känslomässigt betydelsefullt modereras eller görs lättare att ta till sig för barnet genom att man relativiserar innebörden i den affektiva situationen så att man kan se förmildrade omständigheter, kan försonas med en tanke eller förmår ge uttryck för acceptans, optimism eller hopp. Denna positiva korrelation är i linje med Selman (Yeates & Selman, 1989) som menar att perspektivtagande har potential att utöva ett inflytande över hur barn definierar och tolkar en social situation. I praktiken kan perspektivtagande därför enligt Selman (Yeates & Selman, 1989) beskrivas som en mental strategi varigenom barn på ett medvetet sätt kan modulera sina egna känslor varför perspektivtagande därmed också kan medföra att barn via sin förmåga till perspektivtagande resonerar kring en social situation på ett sådant sätt som reducerar den emotionella innebörden av situationen. Denna dubbeltydighet som Selman (Selman & Yeates, 1989) lyfter fram i begreppet perspektivtagande visar på behov av ytterligare studier som kartlägger vad det egentliga syftet är bakom barns benägenhet att subjektivt färga en social situation på ett sådant sätt som innebär att något känslomässigt betydelsefullt modereras eller relativiseras. Kanske det primära syftet bakom denna tendens främst är att barnet har ett primärt intresse av att i första hand skydda sig själv. I så fall kan perspektivtagande tolkas som ett hjälpmedel som i första hand har betydelse för barns möjlighet att ta ett mentalt avstånd från den känslomässigt starka situationen. En annan möjlighet är att perspektivtagande i första hand är ett hjälpmedel för barn att kunna utveckla en mental styrka att hjälpa en annan individ och som därigenom kan tänkas förstärka den empatiska förmågan. Samtidigt uppvisade studiens resultat inget samband mellan barns förmåga till perspektivtagande och deras tendens att bearbeta en social situation på ett sätt som innebär att man mentalt slår ifrån sig den känsloladdade informationen eller helt utplånar den känslomässiga företeelsen i denna. Detta resultat kan tyda på att perspektivtagande och dismissal skall tolkas som två diametralt motsatta variabler i förhållande till varandra som genom sin innebörd inte kan sägas vara relaterade till varandra. I detta sammanhang är det rimligt att anta att förmåga till perspektivtagande först och främst handlar om en individuell förmåga att såväl kunna hjälpa en utomstående som Eisenberg och hennes kolleger lyfter fram (2006) men kan också beskrivas som en individuell förmåga att särskilja och koordinera olika perspektiv på sociala situationer som Selman (1980) lyfter fram, medan dismissal snarare handlar om en benägenhet bland barn att

subjektivt färga sin upplevelse av en social situation genom att helt ta avstånd från den sociala situationens innebörd vilken med andra ord är en kontrast till innebörden av perspektivtagande. Med andra ord kan detta resultat vara en indikator på att perspektivtagande ytterst handlar om ett hjälpmedel för barns förmåga att upprätthålla jämvikt mellan å ena sidan känslor av personligt obehag i en social situation och å andra sidan empatisk förmåga varför perspektivtagande inte kan beskrivas som ett hjälpmedel för deras benägenhet att slå ifrån sig den sociala situationens känslomässiga innebörd. Samtidigt kan föreliggande resultat tyckas vara en aning anmärkningsvärt eftersom perspektivtagande enligt Selman (Yeates & Selman, 1989) utvecklas parallellt med barns förmåga att utveckla en medveten kontroll över sina egna känslor och tankar varför resultatet hade visat en negativ korrelation mellan de båda variablerna. Här behövs fler studier som ytterligare undersöker förhållandet mellan barns benägenhet till dismissal i förhållande till såväl deras förmåga till perspektivtagande som till deras förmåga att kontrollera egna känslor och tankar i en social situation vilka med andra ord ytterligare kartlägger troliga orsaker bakom detta resultat.

Diskussion av hypotes 2

Vidare visade resultatet att perspektivtagande korrelerar positivt med deltagarnas tendenser att subjektivt färga den sociala situationen genom att öka medvetenheten om potentiella hot mot grundläggande behov av trygghet och välbefinnande vilka upplevs antingen vara riktade mot den egna personen eller mot den andre individen. Föreliggande resultat kan vara en indikator på att perspektivtagande kan leda till att barn kan särskilja och integrera olika perspektiv på en social situation vilket är ett argument vilket Selman (Yeates & Selman, 1989) vidmakthåller, varför det är möjligt att studiens deltagare i sin reflektion faktiskt har integrerat ett perspektiv på denna som dock har bidragit till en ökad medvetenhet hos del inför potentiella hot mot trygghet och välbefinnande. Samtidigt kan resultatet tyckas vara en aning anmärkningsvärt eftersom förmåga till perspektivtagande snarare kan liknas vid ett hjälpmedel för barnet att på ett adaptivt och flexibelt sätt modulera sina emotioner i en social situation vilket Selman (Yeates & Selman, 1989) samtidigt hävdar. Här behövs fler studier som kartlägger på vilket sätt förmåga till perspektivtagande kan relateras till barns spontana tankar och känslor i sociala situationer. Kanske är det så att barns tendens till hyperaktivering inte helt kan elimineras utan existerar som en permanent benägenhet oberoende av hur pass väl deras förmåga till perspektivtagande har utvecklats. Ytterligare studier behövs för att undersöka förhållandet mellan barns förmåga att bearbeta innebörden i en social situation i förhållande till deras spontana tankar och känslor i denna.

Diskussion av hypotes 3

Förutom att uppvisa ett positivt samband med deltagarnas tendens till hyperaktivering, korrelerar perspektivtagande också positivt med den styrka varigenom deltagarna framhåller verkliga eller föreställda hot mot trygghet och välbefinnande. Föreliggande linjära samband visar med andra ord att ju mer deltagarnas förmåga till perspektivtagande utvecklas, desto starkare upplever de också potentiella hot. Denna indikation är missvisande och kan inte antas vara sannolik eftersom perspektivtagande tolkas som ett viktigt verktyg för interaktion vilket bland andra såväl Eisenberg och hennes kolleger (2006) som Holm (2005) och Selman (1980) lyfter fram. Därtill har föreliggande undersökning också visat att perspektivtagande är en betydelsefull variabel för individers förmåga att upprätthålla en lagom balans mellan känslor av personligt obehag och empatisk medvetenhet i känslomässiga situationer. Eftersom föreliggande resultat bygger på en enkel linjär korrelation, antas en mer avancerad analys bättre kunna belysa hur det faktiska förhållandet mellan de båda variablerna ter sig. Med andra ord förväntas den avancerade analysen styrka perspektivtagandets potential att kunna moderera den styrka som studiens deltagare tillskriver ett potentiellt hot mot trygghet och välbefinnande vilken därmed inte antas vara en negativ benägenhet vilken antas medföra att barn tenderar att ökar sin medvetenhet om potentiella hot till orimliga proportioner. Med andra ord antas förmåga till perspektivtagande snarare moderera än trigga barns medvetenhet inför potentiella hot mot trygghet och välbefinnande. Ett kvadratisk samband antas därför föreligga mellan de båda variablerna som visar att perspektivtagande är en signifikant variabel som bidrar till individers förmåga att skapa medelstarka upplevelser av hot vilken vidare antas vara en bidragande faktor för att barn på ett medvetet sätt skall kunna reglera styrkan i det upplevda hotet. Dessa indikationer vad gäller perspektivtagandets potentiella betydelse är i linje med Selman (Yeates & Selman, 1989) som menar att jämte förmågan till perspektivtagande utvecklas också barns förmåga att kontrollera egna känslor och tankar vilket innebär att utvecklingen av förmåga till perspektivtagande är ett hjälpmedel för barn att modulera sina egna emotioner i en social situation. Det är rimligt att anta att denna förmåga att kontrollera egna känslor och tankar leder till att barnet också kan hantera sina upplevelser av eventuella hot genom att resonera på ett sådant sätt att man modererar upplevelsen av hotet och därmed resonerar kring detta på ett balanserat sätt utan att varken låta sig absorberas av eller kraftigt elaborera kring hotet i fråga.

Diskussion av hypotes 4

Resultatet visade inget samband mellan barns förmåga till perspektivtagande och deras benägenhet att i empativäckande situationer formulera tankar som avslöjar en benägenhet hos dem att i första hand främja egna hedonistiska intressen i den sociala situationen, vilket är i linje med hypotesens antagande. Resultatet är på ett sätt inte förvånande då de båda variablerna kan uppfattas som varandras motsats. Det är rimligt att anta att studiens deltagare har utvecklat en god förmåga till perspektivtagande som medför att de kan identifiera sig med en annan individs känslor och behov vilket leder till att man i första hand kan fokusera vid sin medmänniska vilket Eisenberg och hennes kolleger (2006) lyfter fram som ett signifikant resultat av barns förmåga till perspektivtagande. Vidare är det också rimligt att anta att studiens deltagare har utvecklat en god förmåga till perspektivtagande som leder dem bort från eventuella tendenser att fokusera vid egna behov och/eller intressen i empativäckande situationer.

Sammanfattning

Föreliggande projektarbets syfte var att undersöka sambandet mellan barns förmåga till perspektivtagande och deras kognitiva respons på jämlikars affektiva upplevelser i empativäckande situationer. Mot bakgrund av detta syfte har empatisk förmåga studerats som en kognitiv medvetenhet bland barn både i förhållande till en jämlikes mentala tillstånd i en effektiv situation men också i förhållande till den affektiva situationen i sig. Vidare har perspektivtagande studerats som ett karakteristikum för empatisk förmåga vilken är betydelsefull för barns förmåga att resonera kring en affektiv situation på ett sådant sätt att det finns en balans mellan empatisk förmåga och sådana känslor av personligt obehag som de upplever i den affektiva situationen. Undersökningen visade att deltagarnas förmåga till perspektivtagande i vissa fall korrelerade med deras benägenhet att subjektivt färga en social situations innebörd. I andra fall kunde inget samband uppvisas. Kanske är det så att barn i vissa avseenden upplever att perspektivtagande inte alltid är ett tillfredsställande hjälpmedel för dem att kunna hantera den sociala situationen på, varför de vid dessa tillfällen är mer benägna att i första hand prioritera sådana känslor och tankar som innebär att man tar ett mentalt avstånd från den sociala situationen i fråga eller uppehåller sig vid en hedonistisk strategi vilket leder till att man bortprioriterar sin förmåga till perspektivtagande. Fler studier behövs som ytterligare undersöker huruvida och i så fall vilka motiv som kan tänkas ligga bakom en viss handlingsstrategi vilka kan påverka relationen mellan barns förmåga till perspektivtagande och deras tendenser att subjektivt färga empativäckande situationer. Vidare behövs också fler studier som närmare

undersöker vilken betydelse barns tendens att subjektivt färga en social situation har för empatisk utveckling samt hur de båda faktorerna relaterar till varandra.

Referenser

- Barrett, K. C. (1995). A functionalist approach to shame and guilt. In: P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *Childhood social development*. (pp. 307-328).
- Bengtsson, H. (2003). Children's cognitive appraisal of other's distressful and positive experiences. *International Journal of Behavioral Development*, 27 (5), 457-466.
- Bengtsson, H., & Arvidsson, Å. (2009). *The Impact of Developing Social Perspective-taking Skills on Emotionality in Middle and Late Childhood*. Unpublished manuscript, Lund University.
- Bengtsson, H., & Persson, G. (2007). Development and Aging. Young children's representations of peer's distress: Associations to children's social functioning and acceptance of distressed peers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48 (3), pp. 203-213.
- Denham, S. A. (1986). Social cognition, social behavior, and emotion in preschoolers: Contextual validation. *Child Development*, 57 (1), 194-201.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In: W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (Vol. 3, pp. 646-718). Hoboken, N.J.:Willey.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1992). In: W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (Vol. 3, pp. 646-718). Hoboken, N.J.:Willey.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development. Implications for Caring and Justice*. Cambridge: University Press.
- Holm, U. (2005). *Empati. att förstå andra människors känslor*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Martinovski, B., & Mao, W. (2009). Emotion as an Argumentation Engine: Modeling the Role of Emotion in Negotiation. *Group Decision and Negotiation*, 18 (3), 235-259.
- Roberts, W., & Strayer, J. (1996). Empathy, emotional expressiveness, and prosocial behavior. *Child development*, 67 (2), 449-470.
- Schultz, L. H., Yeates, K. O., & Selman, R. L. (1989). *The Interpersonal Negotiation Strategies Interview Manual*. Unpublished manuscript, Harvard University, Cambridge, Mass.
- Selman, R. L. (1980). *The growth of interpersonal understanding*. New York: Academic Press.
- Yeates, K. O. & Selman, R. T. (1989). Social competence in the schools: Toward an integrative developmental model for intervention. *Developmental Review*, 9 (1), pp. 64-100.